

Lauri Miettola

äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori,
Ammattiopisto Gradia

Kuva: Emmi Miettola

Haaveena itsestään lukeva amis

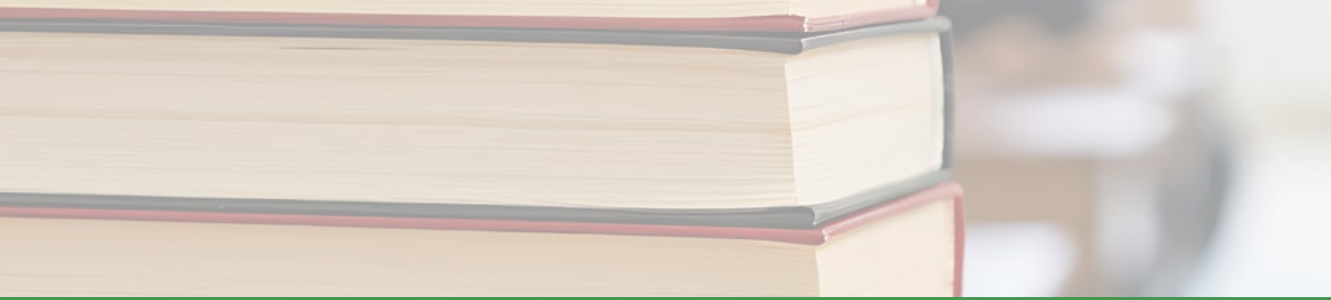
Ammatillisen koulutuksen yhtenä päätavoitteena on tarjota opiskelijoille riittävät jatko-opinto- ja työelämävalmiudet, joista kattava lukutaito on yksi keskeisimpiä, ellei jopa se tärkein. Lukutaidon ytimessä on puolestaan nuorten myönteinen käsitys omasta lukijuudesta sekä halu lukea ja kirjoittaa itse. Kirjallisuuden äärelle ohjaaminen ja omaehtoiisiin valintoihin kannustaminen tarjoaakin erinomaiset eväät lukutaidon perustan vahvistamiseen.

Saattelen lähihoitajaopiskelijoista koostuvan viestinnän ryhmäni ala-aulan kirjastoon. Olen etuoikeutettu, sillä opetan tässä jaksossa kampuksella, jolla sijaitsee oppilaitoksen oma kirjasto. Selostan päällisin puolin, mitä numerot ja sanat kirjajhyllysten päädyissä tarkoittavat ja mitä tekemistä niillä on hyllynreunakylttien asiasanojen ja numeroiden kanssa. Jaan opiskelijoille lukutehtävän ohjeen ja saattelen heidät etsimään kirjat. Jokainen saa valita itseään puhuttelevan kirjan, olkoon kimmoke valintaan millainen hyvänsä. Alkaa varovainen vaeltelu. Tehtävänä on lukea kurssin aikana omaan ammattialaan liittyvä yhteen aihepiiriin, esimerkiksi sairauteen tai ilmiöön, syventyvä tietoteos. Suosituimmat aihepiirit ovat useimmiten samat: mielenterveyden häiriöt, psyykkiset sairaudet, itsetuhoisuus, riippuvuudet, uni ja nukkuminen, fysiologia, syömis-häiriöt, kuoleman käsittely ja surutyö – siis kaikki tavallisesta ja arkisesta poikkeava.

Ammatilliseen koulutukseen saapuu vuosittain suuri määrä opiskelijoita, joiden kokemukspankista puuttuu nähdäkseni jotain oleellista: itse valittu, kokonaan kannesta kanteen luettu kirja. Kirjastossa vieraillessamme kannustan opiskelijoita selailemaan teoksia rohkeasti ja tutkimaan niitä tarkemmin ennen lopullista valintaa. Joillekin pelkkä kirjaan tarttuminen on kynnyskysymys. Muutama hoksaa tutun romaanin selkämyn ja innostuu hetkeksi, mutta palaa huokaisten takaisin muistuttaessani, ettei kau-

nokirjallisuus ole tällä kertaa valittavana. Toinen pettymyspussi avataan kurssikirjahyllyn kohdalla, kun vastaan kahdelle toiveikkaalle, etteivät oppikirjat ole valittavissa, sillä niissä jaetaan suuri määrä perustietoa laajoista aihepiireistä. Tarkempi syventyminen aiheeseen jäisi opiskelijan oman viitseliäisyyden varaan. Ohjaan opiskelijoita tarttumaan kirjaan, joka tuntuu aidosti kiinnostavalta, oli sitten kyse aiheesta, tyylistä tai helppolukuisuudesta. Tässäkin ryhmässä osalle nuorista kirjastokäynti on heidän omien sanojensa mukaan ensimmäinen sitten lapsuuden, sillä yläkoulun kirjastotunnit kuluivat kuulemma josain ihan muualla kuin hyllyjen välissä eikä oma lähikirjasto ole tullut syystä tai toisesta tutuksi. Nytkin vähän matkan päästä kuuluu tuttua mutinaa: "Mä en tuu löytää täältä yhtään mitään. Ja vaikka löytäsin, en mä saa sitä luettua."

Monelle ammatillisessa perusopetuksessa opiskelevalle kirjastovierailut ovat ristiriitaisia kokemuksia. Yhtäältä ne tarjoavat eittämättä vaihtelua monisteiden, vihkojen ja digimateriaalien tavaamiseen, toisaalta kirjan valintaan voi liittyä myös pelkoja ja epäonnistumisen kokemuksia. Käsitys omasta lukijuudesta linkittyykin nuorilla usein kirjoihin ja kirjallisuuteen. "Oikeiksi" luki-joiksi mielletään ne, jotka lukevat kirjoja. Käsitys lukemisesta on siis hyvin suppea ja mustavalkoinen. Ajattelen, että kirjan lukeminen on alusta loppuun hyvin henkilökohtainen prosessi, joka alkaa jo tekstin tai teoksen valinnasta. Vaikka

valinta olisikin opetussuunnitelman tai opettajan pedagogisen aivoituksen ansiosta jollakin tapaa rajattu, on siinä aina kyse yksilön, lukijan, henkilökohtaisista mieltymyksistä ja niiden näkyväksi tekemisestä.

Lähihoitajaopiskelijoiden tietokirjavalintojen takaa paljastuu yllättävän usein jotain syvästi henkilökohtaista: Yksi valitsee erityisherkkyyttä käsittelevän teoksen, koska haluaa ymmärtää itseään paremmin. Oman lapsen kätkytkuolemasta kertovaa selviytymistarinaa lukee nuori, joka haaveilee kättilön ammatista ja jonka lähi-sukulainen on kuollut vauvana. Peliriippuvuutta sairautena käsittelevää teosta tavaa aikuinen alanvaihtaja, jonka ystävä menetti vuosia sitten addiktion vuoksi perheensä, omaisuutensa ja terveytensä. Itsetuntemus ja tietoisuus omasta kokemusmaailmasta kulkevat käsi kädessä rohkeiden valintojen kanssa. Mitä vahvempia myönteisiä muistijälkiä nuorella on lukemiseen ja erityisesti kirjoihin liittyen, sitä avoimemmin hän suhtautuu erilaisiin, vaikeisiininkin aiheisiin ja niitä käsitteleviin teksteihin, tässä yhteydessä kirjoihin. Oleellista on, että lukija voisi kokea kirjan edes hetken aikaa aidosti omakseen.

Monen ammattikoululaisen kohdalla lukemisessa näkyy lyhytjänteisyys ja vaikeus sietää syventyvään lukemiseen liittyvää tylsyyden ja epätietoisuuden tunnetta. Lukukokemukseen uppoutumisen ydinkokemukset ovat haurastuneet tai hukkuneet epäonnistumisten alle. Tällöin nuori voi ymmärrettävästi mieltää itsensä hitaaksi tai huonoksi lukijaksi ja tyytyä siten keskinkertaisuuteen. Näiden nuorten tapauksessa heidän suurin huolensa kirjoitus- ja lukutehtävissä liittyikin yleensä tekstin pituuteen: "Kuinka pitkä tän pitää olla?" "Onko pakko lukea koko teksti?" Usein oppitunneilla onkin lähdeittävä kirjoittamaan niistä aiheista, jotka ovat tuttuja: itsestä, omasta alasta, omista mielenkiinnon kohteista kohti yhteiskunnallista ja abstraktia. On

vahvistettava opiskelijan kokemusta siitä, että hän osaa ja voi kirjoittaa halutessaan tarkasti, syventyä aiheeseen ja löytää siitä jotain itselle tärkeää. Tämä sinänsä tärkeä vaade on rajussa ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että ammatillisessa perustutkinnossa viestintää opetetaan noin neljän kurssin verran, joista jokainen pitää sisällään keskimäärin yhdeksän puolentoista tunnin tapaamiskertaa.

Kaikkien ammatillisten tutkintojen viestintäopintojen tavoitteissa korostuvat tekstien työelämälähtöisyys ja yhteiskunnassa tarvittavat tekstilajit. On selvää, että monelle ammatilliseen koulutukseen suuntaavalle nuorelle oman alan tekstilajit ovat aluksi yhtä vieraita kuin kenelle tahansa työelämään suuntavalle: reklamaatio, tarjouspyyntö, budjettilaskelma, työsuunnitelma, tekniset piirustukset, rakennepiirustukset, sähköpiirustus. Nuoret hakevat näistä vieraista asiakirjoista heille tuttuja muotoja ja rakenteita. Lähihoitajaopiskelijoille asiakastehtävässä seurattavana olleen lapsen tai vanhuksen toiminnan ja taitojen kuvaaminen käy usein sujuvasti. Sen sijaan havaintojen suhteuttaminen ammatillisissa opinnoissa opiskeltuihin yleisiin ikätasokuvauksiin ja kehitystehtäviin tuottaa monille haasteita, sillä toiseen tekstiin viittaaminen ei ole tuttua. Samoin pienestä pitäen työkoneita tai autoja korjannut, mutta vähemmän pitkiä tekstejä lukenut näkee moottoritolasta otetusta kuvasta, mikä vika on kyseessä, mutta automerkkien tyyppivikoja käsittelevän oppaan lukeminen tuottaa sitä enemmän vaikeuksia, mitä enemmän sanallistettua tietoa on läpi kahlattavana.

Kuinka opettaa kirjoittamista sellaiselle, jolle pitkien tekstien, saati kirjojen, lukeminen on harvinaista? Huomaan miettiväni tätä kysymystä jatkuvasti. Ammatilliset opinnot ja työelämä ovat täynnä viestintää ja kasvavissa määrin se tapahtuu kirjallisesti. Ammatillisen koulutuksen näkökulmasta haasteellista on, että opiskeli-

jan saama palaute omasta kirjoittamisesta jää vähäiseksi, sillä tekstitaitoihin keskittyviä viestinnän opintoja on vähän. Opiskelijoiden väliset erot luku- ja kirjoitustaidossa heijastuvat viestinnän oppiaineeseen monella tapaa. Erot näkyvät opiskelijoiden sanavarastossa, ilmaisun rohkeudessa ja taipumuksessa "suorittaa" kirjoittamista jopa vapaata ajattelua ja luovuutta sallivissa esseissä ja kannanotoissa. Olen näkevinäni, että lukutaitonsa ja lukijuutensa kanssa kipuilevien nuorten suhtautuminen heijastelee laajemmin yhteiskunnassa havaittavissa olevaa tyytymistä teksteihin ikään kuin välinearvona. Tämä korostuu etenkin asiatyylisissä mediateksteissä kuten uutisissa ja artikkeleissa. Tässä ajattelussa korostuvat yleisesti ottaen sujuvan lopputuloksen nopea saavuttaminen ja julkaiseminen. Tämä jos mikä heikentää salakavalasti kielen ja ajattelun välistä erottamatonta yhteyttä. Mikäli viestinnässä ja laajemmin myös kirjoittamisessa korostuvat nopeaan lopputulokseen pääseminen ja kutakuinkin ymmärrettävä sisältö, tulee se vain vahvistamaan jo nyt käynnissä olevaa kehityskulkua: Kirjoittamisessa korostuu hiotun lopputuloksen ja itse tekemisen sijaan nopea suoriutuminen ja kutakuinkin hyväksyttävä lopputulos. Nuorten käsitystä omasta lukijuudesta on siis syytä vahvistaa, sillä siten ennaltaehkäistään myös sitä ikävää tulevaisuuskuvaa, jossa yhä useampi nuori jättää paitsi lukematta tekstejään myös kirjoittamatta ajatuksiaan itse.

Saatan omia amisopiskelijoitani mahdollisimman usein kirjastoon lainaamaan kirjoja luettavaksi, sillä ajattelen syventävän lukemisen ja luetusta kirjoittamisen olevan lyömätön tapa vahvistaa lukutaidon perustaa: sanavarastoa ja ilmaisutavan rikkautta. Syventyvää lukemista ja riittävän lukutaidon pohjaksi tarvittavia ydintaitoja voi harjoitella parhaiten juuri kirjojen parissa, sillä niiden käyttöliittymä on nuorille ennestään tuttu. Opiskelijan on helpompi syventyä ammat-

tikielen ja oman alan tekstien ominaispiirteisiin, kun kokemus omasta lukijuudesta on saanut vahvistusta. Lisäksi työelämän teksteissä painottuu poikkeuksetta kaksi päätavoitetta: selkeä kieli ja tiivis ilmaisu. Näiden opettaminen vaatimalla ensin tarkkuutta ja ohjaamalla sen jälkeen tiiviiseen ilmaisuun on palkitsevaa kaikille oppimistilanteen osapuolille verrattuna päinvastaiseen tilanteeseen. Niukan ilmaisun monipuolistaminen ilman riittävää ymmärrystä siitä, mitä tarkka ja samalla tiivis ilmaisu käytännössä tarkoittaa, on vaikeaa ja vaatii paljon toistoa ja mallista oppimista. Tyyppillistä onkin, että heikosti lukevan opiskelijan muistion tai raportin kirjoittaminen muistuttaa lauserakenteiden ja sanaston mallista kopioimista: Tällöin opettajan hyvässä tarkoituksessa avuksi annetut esimerkit eivät rikasta opiskelijan ilmaisua vaan ennemmin kaventavat sitä. Tämän vuoksi pitkien tekstien keskittynyttä lukemista tarvitaan, sillä lukemisen kautta opiskelija vahvistaa kuin huomaamattaan ymmärrystään kielen ja ajattelun välisestä suhteesta. Tämä puolestaan tuottaa pitkällä aikavälillä parempia tuloksia kuin yksittäisten esimerkkirakenteiden "soveltaminen" osana yksittäistä omaa tekstiä.

Alkuhämmennyksen jälkeen kirjastoon leviää hetkeksi keskittynyt hiljaisuus. Nuoret haahuilevat edestakaisin, vetelevät teoksia esiin ja työntävät sitten takaisin hyllyyn. Olen toiveikas, vaikka samalla aavistan, kuinka tässä voi käydä: Joku löytää aiheen, joka todella kiinnostaa, mutta pettyy kirjan kieleen tai vaikeaan sanastoon. Toinen valitsee opuksensa sen ohuuden perusteella ja huomaa myöhemmin, ettei itselle vieraasta aiheesta lukeminen välttämättä maistu, vaikka tekstiä olisikin vähemmän. Tästä huolimatta uskon, että olemme tärkeän ja olennaisen äärellä. Jokaisen vierailun lopputulemana löytyy aina myös heitä, jotka pitkästä aikaa löytävät teoksen, johon tarttuvat, johon sitoutuvat ja jonka lukevat alusta loppuun – ihan itse.